
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 347.98:343.35:34.05(4:477)

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.2.1>

Р. Ю. Половинкіна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, історії держави і права та міжнародного права
Класичного приватного університету

МЕЖІ ТА КОМПЕТЕНЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ І УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Статтю присвячено комплексному компаративному аналізу предметної юрисдикції європейських та українського антикорупційних судових органів. Автором проаналізовано нормативно-правові акти, що регулюють діяльність суду. З'ясовано позитивні та негативні кроки у визначенні компетенції суду. Наведено головні доктрини і наукові позиції та проведено аналіз внутрішньодержавного та міжнародного законодавства.

Розглянуто моделі створення антикорупційного суду. З'ясовано, що в Україні відсутня власна історія функціонування антикорупційного суду. Визначено, що національним законодавцем було вибрано модель універсального паралельного суду. Автором надано правовий аналіз юрисдикції європейським антикорупційним судовим відділам. Наведено класифікацію правопорушень, які розглядаються словацьким Спеціалізованим кримінальним судом. Розширено предметну юрисдикцію хорватського Управління з протидії корупції та організованої злочинності.

Розглянуто межі і компетенцію Спеціального кримінального суду Болгарії. Автором здійснено аналіз повноважень Вищого антикорупційного суду України. Здійснено класифікацію категорій справ, які розглядаються в антикорупційних судах (Словаччина, Хорватія, Болгарія, Україна). Запропонована автором модель може бути використана для подальших наукових розробок у сфері компаративістики. Окреслено тотожні та відмінні групи правопорушень, що входять до предметної юрисдикції. З'ясовано причини визначення підсудності антикорупційних суддів. Доведено, що впровадження європейського досвіду може забезпечити ефективне функціонування антикорупційного суду в Україні.

Ключові слова: корупція, антикорупційний суд, управління, судові відділи, спеціалізований кримінальний суд, система протидії корупції, європейський досвід.

Постановка проблеми. Починаючи з 2016 року в Україні розпочато судову реформу, в рамках якої прийнято низку законодавчих актів щодо діяльності антикорупційного суду, а саме закони України «Про Вищий антикорупційний суд» від 07.06.2018 року за № 2447-III, «Про утворення Вищого антикорупційного суду»

від 21.06.2018 року за № 2447-VIII тощо. У розділі VI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 2447-III зазначено, що протягом дванадцяти місяців з дня набрання чинності цим Законом та відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» оголошується та проводиться конкурс на посади суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду та Вищого антикорупційного суду.

На сайті «Судова влада України» опубліковано статистичний звіт за перші місяці роботи антикорупційного суду (з вересня по грудень 2019 рік) [1], що дає можливість зробити «чорнові» узагальнення роботи, оскільки для проведення ґрунтовного аналізу необхідно сформувавши усталену практику. Водночас дослідження діяльності європейських антикорупційних судів дає перспективи для формування необхідних висновків для корегування та удосконалення національного законодавства.

Підтримуючи думку І. Хайдарової, варто зазначити, що через відсутність власної історії функціонування антикорупційних судів в Україні тільки іноземний досвід діяльності відповідних інститутів дає змогу спрогнозувати перспективи та проблеми в діяльності Вищого антикорупційного суду України [2, с. 119].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для сучасної науки особливої актуальності набуває проведення компаративного аналізу діяльності антикорупційних судів, що привертає увагу багатьох дослідників та правників, зокрема: К. Гарніко, Н. Гришиної, О. Косиці, А. Петрова, К. Ростовської, Я. Семенюк, Т. Супрун, А. Слюсар, М. Стівенсона, М. Степхенсона, І. Хайдарової та інших. Водночас багато питань, що стосуються діяльності та ефективності роботи антикорупційних судів, залишаються спірними та потребують додаткового дослідження.

Мета статті – проаналізувати роботу європейських антикорупційних судів, окреслити позитивні та негативні кроки у діяльності таких судів та розглянути можливості запровадження іноземного досвіду у національне законодавство.

Виклад основного матеріалу. Я. Семенюк зазначає, що антикорупційні суди створюються за кількома моделями: 1) суди першої інстанції, що мають пріоритет у корупційних справах, а апеляційною інстанцією в цих справах виступає Верховний суд (Словаччина, Хорватія, Пакистан); 2) модель, за якою одноосібні судді працюють у загальних судах, однак спеціалізуються на справах про корупцію (Бангладеш, Кенія); 3) суди змішаного типу (гібридні суди), які можуть бути одночасно судами першої інстанції під час розгляду

найбільш важливих справ про корупцію та апеляційними для решти справ, що розглядаються в місцевих органах (Філіппіни); 4) універсальні паралельні суди, які виконують функції судів першої інстанції та апеляційних органів (Болгарія, Індонезія, Малайзія) [3].

Україна вибрала модель універсального паралельного суду згідно із законом (ст. 4) [4]. Вищий Антикорупційний суд здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанції у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до його юрисдикції (підсудності) процесуальним законом. При цьому здійснює судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у таких кримінальних провадженнях, провадить правосуддя як суд першої та апеляційної інстанції у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави в порядку цивільного судочинства; аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику у кримінальних та інших провадженнях, віднесених до його підсудності.

Спираючись на Інформаційну довідку, зазначу, що юрисдикція Спеціалізованого кримінального суду (перша інстанція), відповідно до ст. 14 Кримінального процесуального кодексу Словаччини поширюється на: вбивства, вчинення тиску та здійснення впливу на рішення у сфері державного забезпечення та державних закупівель відповідно до ст. 266 (3) Кримінального кодексу; підроблення та контрафактне виробництво грошей та цінних паперів відповідно до ст. 270 (4) Кримінального кодексу; зловживання посадовим становищем відповідно до п. 3-4 ст. 326 Кримінального кодексу; отримання хабаря відповідно до ст. 328-331 Кримінального кодексу; хабарництво на виборах відповідно до ст. 336а Кримінального кодексу; створення, організацію та допомогу злочинній або терористичній групі; особливо тяжкі злочини, вчинені злочинною або терористичною групою; завдання шкоди економічним інтересам Європейського Союзу [5].

У рекомендаціях, запропонованих П. Жілінчик, сформовано групи справ, які розглядаються словацьким Спеціалізо-

ваним кримінальним судом, юрисдикція якого охоплює низку правопорушень, що можуть бути поділені на такі групи:

- корупційні злочини;
- організовану злочинність та тероризм;
- економічні злочини;
- кримінальні злочини, спрямовані проти інтересів європейської спільноти;
- навмисні вбивства;
- інші злочини – фальсифікація, шахрайська підробка та незаконне виготовлення грошей та цінних паперів [6].

У Хорватії основою системи протидії корупції є Управління з протидії корупції та організованій злочинності (далі – УСКОК). У 2009 році створено Судові відділи з питань провадження у кримінальних справах, віднесених до компетенції УСКОК. До повноважень Судових відділів з питань провадження у кримінальних справах, віднесених до компетенції УСКО, належать провадження у справах про: зловживання процедурою визнання банкрутства, недобросовісну конкуренцію у зовнішній торгівлі, зловживання державною владою, незаконне посередництво, хабарництво; зловживання посадовим становищем та владою; незаконного позбавлення волі, викрадення, примусу, торгівлі людьми, незаконного переміщення осіб через державний кордон, відмивання грошей, якщо ці злочини було вчинено групою осіб або організованим злочинним угрупованням; створення організованої групи з метою вчинення кримінального злочину, звідництва, незаконної торгівлі золотом та ухилення від митного огляду; відмивання грошей, ухилення від сплати податків, перешкоджання отримання доказів, тиску на працівника суду, нападу на посадову особу [5].

Спираючись на класифікацію, запропоновану П. Жілінчик, автор пропонує об'єднати групи правопорушень, які розглядаються антикорупційними судами Словаччини та Хорватії та розширити окреслену науковцем систематизацію. Злочини, що спрямовані проти інтересів європейської спільноти, доповнити недобросовісною конкуренцією у зовнішній торгівлі. Таким чином, сформована модель юрисдикції судових органів цих європейських країн може бути викори-

стана для подальших наукових розробок у компаративістиці.

Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу Болгарії юрисдикція Спеціалізованого кримінального суду поширюється на корупційні правопорушення та злочини, пов'язані з діяльністю організованих злочинних груп, та злочини, вчинені державними службовцями та представниками влади. Якщо два і більше злочинів проти різних осіб є взаємопов'язаними, їх об'єднують в одну справу; і якщо розгляд будь-якого із взаємопов'язаних злочинів належить до юрисдикції Спеціалізованого кримінального суду, він повинен розглядати об'єднану справу [7].

Згідно з українським законодавством Вищому антикорупційному суду підсудні кримінальні провадження стосовно корупційних злочинів (ст. 33-1 Кримінального процесуального кодексу України [8]), а саме корупційні злочини (прим. ст. 45 Кримінального кодексу України), протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів (ст. 206-2 Кримінального кодексу України); легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 Кримінального кодексу України); видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (ст. 211 Кримінального кодексу України); декларування недостовірної інформації (ст. 366-2 Кримінального кодексу України).

Підсумовуючи вищевикладене, пропоную класифікувати категорії справ, які розглядаються в антикорупційних судах, на тотожні та відмінні. До схожих справ, які становлять предметну юрисдикцію, належать:

1) створення та діяльність організованих злочинних груп, терористичних організацій з метою вчинення незаконної торгівлі золотом та ухилення від митного огляду, викрадення людей, розповсюдження наркотичних речовин (Словаччина, Болгарія, Хорватія);

2) легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, ухилення від сплати податків (Хорватія, Україна);

3) хабарництво, зловживання посадовим становищем та владою, непряма корупція, корупційні злочини (Словаччина, Хорватія, Україна, Болгарія);

До відмінних категорій справ, які розглядаються антикорупційними судами, належать:

1) вбивства, вчинення тиску та здійснення впливу на рішення у сфері державного забезпечення та державних закупівель (Словаччина);

2) завдання шкоди економічним інтересам Європейського Союзу (Словаччина);

3) перешкоджання отримання доказів, тиску на працівника суду, нападу на посадову особу (Хорватія);

4) зловживання процедурою визнання банкрутства, недобросовісну конкуренцію у зовнішній торгівлі (Хорватія);

5) декларування недостовірної інформації (Україна);

6) протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів (Україна);

7) видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (Україна).

Причини визначення юрисдикції антикорупційних судів у цих країнах різні. Слідуючи за думкою М. Стефенсона, варто зазначити, що, оскільки місцеві суди були залежними від кримінального світу та місцевої еліти, Спеціальний кримінальний суд Словаччини займається справами корупції та організованої злочинності [9]. Утворення спеціального трибуналу в Хорватії для розгляду корупційних та інших тяжких злочинів обґрунтовувалось необхідністю утворення підготовленого суддівського корпусу для вирішення найбільш складних і соціально важливих справ [2, с. 120]. У Болгарії антикорупційний суд є складовою частиною розгалуженої системи органів у боротьбі з корупцією, основним завданням якого став розгляд справ з обвинувачення в організованій злочинності.

Спираючись на думку Н. Мисник, зазначимо, що процес створення Вищого антикорупційного суду України був тривалим

і непростим. Створення цього суду задекларовано ще під час судової реформи 2016 року. Однак повноцінну роботу новий суд розпочав лише через три роки – 5 вересня 2019 року. За задумом авторів законопроєкту № 6011 «Про Вищий антикорупційний суд» ВАСУ мав розглядати виключно справи високопосадовців, що розслідуються НАБУ. Однак Венеціанська комісія у своєму Висновку CDL-AD(2017)020 від 9 жовтня 2017 року констатувала, що ВАСУ мають бути підсудні не тільки корупційні правопорушення *stricto sensu*, але й пов'язані злочини, зокрема, такі як зловживання владою або офіційним статусом, незаконне збагачення та відмивання грошей. З урахуванням викладеного у липні 2018 року ухвалено зміни, згідно з якими Антикорупційний Суд має розглядати всі справи про корупційні злочини, незалежно від того, хто завершував розслідування [10].

Визначення юрисдикції антикорупційного суду є досить важливим, оскільки від цього залежить ефективність його роботи. М. Стефенсон у своїй науковій роботі приводить приклади позицій, які виступають проти широкої підсудності справ, оскільки суди зосереджують увагу на менших корупційних справах (наприклад, хабар у 20 євро), ніж розглядають хабарництво, яке є на топових посадах. Однак, з іншого боку, суди можуть виробити спеціальну усталену практику з низки правопорушень, що надалі матиме позитивні результати у боротьбі з корупцією та організованою злочинністю.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, слід відзначити, що розширення предметної юрисдикції антикорупційного суду в Україні на прикладі європейських країн може мати позитивні результати у боротьбі із корупцією. По-перше, в судах загальної юрисдикції вже вироблена усталена практика розгляду кримінальних справ по певних видах злочинів, що дасть відповідну допомогу спеціалізованому суду. По-друге, антикорупційний суд розвантажить суди загальної юрисдикції. По-третє, як правило, організована злочинність перебуває у змові з високопосадовцями, саме тому розширення юрисдикції сприятиме більш об'єктивному дослідженню корупційних злочинів.

Список використаної літератури:

1. Вищий антикорупційний суд України. Інформаційний звіт. Дата оновлення: 03.03.2020. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/VAKS/PICS/dok/HACC_Leaflet_03.03.2020_one%20page_UKR.pdf (дата звернення: 01.06.2020).
2. Хайдарова І.О. Іноземний досвід правового регулювання адміністративних відносин антикорупційних судів. *Право і суспільство*, 2019. № 1. С. 118–124.
3. Семенюк Я. Світовий досвід. Як працює Антикорупційний суд в інших країнах. URL: <https://fakty.com.ua/ukraine/20180607-valyat-lis-ikydayutsya-kaminnyam-romyzaselyly-golosiyivskyj-park/> (дата звернення: 01.06.2020).
4. Про Вищий Антикорупційний суд України : Закон України від 07.06.2018р. №2447-VIII. Дата оновлення: 18.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення: 20.06.2020).
5. Створення та діяльність антикорупційних судів у Болгарії, Словаччині та Хорватії. Інформаційна довідка. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29287.pdf> (дата звернення: 20.06.2020).
6. Жілінчик П. Створення Антикорупційного суду в Україні. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/NJ_Anticorruption_Court_Report_Zilincik_Apr_2017_UKR.pdf (дата звернення: 20.06.2020).
7. Penal procedure code Bulgaria : Закон Болгарії від 29.04.2016 р. Дата оновлення: 20.09.2012. URL: <https://www.u4.no/assets/bulgaria-penal-procedure-code-2012-english-translation.pdf> (дата звернення: 20.06.2020).
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. №2617-VIII. Дата оновлення: 04.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.06.2020).
9. Stephenson M. Specialised anti-corruption courts: Slovakia. *U4 Brief*, 2016. No. 2. URL: <https://www.u4.no/publications/specialised-anti-corruption-courts-slovakia> (дата звернення: 01.06.2020).
10. Мисник Н. Вищий антикорупційний суд: перша практика і перспективи, проблеми правового регулювання. *Юрист і закон*, 2019. №10. URL: https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/first_cases_of_the_high_anticorruption_court_in_ukraine/ (дата звернення: 01.06.2020).

Polovynkina R. Jurisdiction and competence of the anti-corruption court in European states and Ukraine: a comparative analysis

The article is devoted to a comprehensive comparative analysis of jurisdiction of European and Ukrainian anti-corruption courts. The author analyzes the regulations governing the activities of the court. Positive and negative steps in determining the jurisdiction of the court have been clarified. The main doctrines and scientific positions are given and the analysis of the domestic and international legislation is carried out.

Models of creating an anti-corruption court are considered. It was found that Ukraine does not have its own history of functioning of the anti-corruption court. It is determined that the model of the universal parallel court was chosen by the national legislator. The author provides a legal analysis of the jurisdiction of European anti-corruption judicial departments. The classification of offenses considered by the Slovak Specialized Criminal Court is given. The subject jurisdiction of the Croatian State Prosecutor's Office for the Suppression of Organized Crime and Corruption has been expanded.

The limits and jurisdiction of the Special Criminal Court of Bulgaria are considered. The author analyzes the powers of the Supreme Anti-Corruption Court of Ukraine. The classification of categories of cases considered in anti-corruption courts (Slovakia, Croatia, Bulgaria, Ukraine) has been made. The model proposed by the author can be used for further research in the field of comparative studies. The identical and different groups of offenses within the subject jurisdiction are outlined. The reasons for determining the jurisdiction of anti-corruption judges have been clarified. It is proved that the implementation of European experience can ensure the effective functioning of the anti-corruption court in Ukraine.

Key words: *corruption, anti-corruption court, administration, judicial departments, specialized criminal court, anti-corruption system, European experience.*